

STICHTING WEDERZIJD

JAARVERSLAG 2022

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Bestuurssamenstelling	2
Interne organisatie	2
Activiteiten	3
Externe contacten	4
Publiciteit	5
Website	5
Financieel jaaroverzicht	6
Balans	8
Activiteitenplan 2023	9

VOORWOORD

Stichting Wederzijds wil mensen stimuleren om op allerlei manieren meer bewust om te gaan met het maken van keuzes rondom het sterven. Zij vindt daarbij haar inspiratie bij de antroposofie en De Christengemeenschap. De middelen die stichting Wederzijds voor dit doel gebruikt zijn o.a.: uitdiepen van actuele, maatschappelijk levende thema's rondom leven en sterven, informatie verstrekken op haar website, en het organiseren van conferenties en workshops. Daarbij staan de volgende thema's centraal:

- De dood en ik – hoe bereid ik mij voor?
- Keuzes rondom het sterven – voorlichting rond natuurlijk sterven, versterven en euthanasie
- Begeleiding van de stervende met muziek, schilderen en euritmie
- Sacramentele begeleiding rond het sterven
- Verzorging van de stervende en de gestorvene
- Opbaren en waken
- Rouwen en gedenken
- Op weg van dood naar nieuwe geboorte

Wederzijds werkt mee aan publicaties (brochures, boeken). Daarnaast geeft zij een halfjaarlijkse Nieuwsbrief uit voor belangstellenden en donateurs.

In dit jaarverslag doet de Stichting verslag van haar activiteiten en van de gebeurtenissen die in 2022 hebben plaatsgevonden. Er wordt verantwoording afgelegd over haar financiën.

Het resultaat van de activiteiten in 2022 geeft vertrouwen om de verdere ontwikkelingen van de activiteiten van Stichting Wederzijds voort te zetten en uit te bouwen. Dat onze belangstellenden dat ook zo ervaren, blijkt uit de doorgaande groei van het aantal donateurs. Wederzijds heeft de ANBI-status.

De samenwerking binnen het bestuur verliep constructief en plezierig; zo ook de samenwerking met leden van de klankgroep.

BESTUURSSAMENSTELING 2022

Het bestuur bestond uit:

Joukje Pothoven	voorzitter
Ingrid Deij	secretaris
Immanuel Baan	penningmeester
Wim Cornelisse	lid tot september 2022
Douwe van Houten	lid
Alexandra Buijsman	lid

INTERNE ORGANISATIE

In het bestuur zijn de portefeuilles bij de verschillende bestuursleden ondergebracht. Bepaalde taken worden door één of twee bestuursleden gedragen. Er werd gewerkt met een bestuurlijke jaarcyclus en een activiteitenplan.

Aandachtsgebieden binnen het bestuur in het verslagjaar:

Organisatie activiteiten – PR en website – Redactie Nieuwsbrief – Verdieping – Samenwerking met andere organisaties – Samenwerken met de eigen Onderzoeksgroep.

De samenstelling van het bestuur is in 2022 gewijzigd, Wim Cornelisse nam afscheid vanwege drukte en leeftijd. Het bestuur gaat voorlopig met 5 leden verder.

Met de Klankgroep kwam het bestuur in 2022 één keer bij elkaar. Na de periode van corona hebben een aantal leden van de Klankgroep zich teruggetrokken. Het bestuur heeft via een oproep in de nieuwsbrief geïnteresseerden gevonden als nieuwe leden van de groep. In 2022 werden leden van de klankgroep werden om mee te denken over actuele inhoud voor de vernieuwde website. Leden van klankgroep gaven ook ongevraagd advies, met name over locaties waar activiteiten van Wederzijds kunnen plaatsvinden. Ook kwam een vraag naar voren hoe er onderling subtiele ervaringen met gestorvenen gedeeld zouden kunnen worden. Sommigen vonden dat activiteiten te vaak in het midden van het land plaatsvinden. Het bestuur wil daarmee rekening houden bij het organiseren van activiteiten in de toekomst.

ACTIVITEITEN

Wederzijds heeft in september 2020 een nieuw orgaan opgericht: de *Onderzoeksgroep*. Aan deze groep werken een aantal artsen, verpleegkundigen, een apotheker, een geestelijke en een organisatiedeskundige mee. Het doel is om bepaalde vragen op vak-niveau uit te diepen. Zo loopt er sinds 2021 onderzoek naar stoppen met eten en drinken ('STED'), als alternatief voor euthanasie. Rond dit thema heeft een van de leden van de groep een enquête opgezet voor nabestaanden van mensen die door STED zijn overleden. Op het bericht over deze enquête in de nieuwsbrief kwamen veel reacties van mensen die van dichtbij een dergelijke vorm van overlijden hadden meegemaakt.

Ook werd er door deze groep onderzoek gedaan naar de spirituele gevolgen van de werking van de middelen ('medicijnen') die worden ingezet bij euthanasie.

Daarnaast is er een onderzoek gaande naar de bijzondere werking van Olibanum, een antroposofisch middel voor de stervensfase.

Een eerste activiteit die samenhangt met het onderzoek naar STED, was een *scholingsdag* voor professionals in de zorg, in januari 2022, onder auspiciën van de AAG (Academie voor Antroposofische Gezondheidszorg). Er was brede belangstelling voor. De handout van deze scholingsdag, een boekje met als titel 'Meerdere wegen bij het levenseinde – zoektocht naar inzichten' is inmiddels uitverkocht. De tekst van deze handout zal de basis vormen voor een boekje dat in 2024 zal verschijnen.

De *gesprekscafés over leven en sterven*, in Emmen en Zeist, hebben hun eerste lustrum gevierd. Maandelijks komen er mensen bij elkaar die over het levenseinde en de voorbereiding erop in gesprek gaan. Een onuitputtelijke bron van ervaringen en uitwisseling. Degenen die de cafés leiden hebben onderling goed contact, zodat ze kunnen profiteren van elkaars ervaringen.

In Antropia werd eind oktober het tweede congresfestival 'Nieuw bakje Troost' georganiseerd, waaraan vanuit Wederzijds door een bestuurslid werd bijgedragen met een uitgebreide boekentafel. Een plek waar ook ruimte bleek te zijn voor waardevolle spontane ontmoetingen en gesprekken.

Zowel in juni als in november zijn door twee leden van het bestuur in Zeist 3 gespreksavonden georganiseerd over de voorbereiding op het eigen sterven en de mogelijke vormgeving van de eigen uitvaart. Deze avonden werden door flink wat mensen bezocht, de gesprekken verliepen in goede harmonie.

Binnen het bestuur is aandacht voor allerlei aspecten en gevolgen van 'medicalisering van het levenseinde', zoals pijnbestrijding (keuze medicatie en de effecten daarvan), doorbehandelen of niet (bijv. invloed van chemotherapie op het sterfproces), de eigen keuze (durven loslaten, goed geïnformeerd kunnen kiezen), zingeving (aandacht voor het unieke van het eigen leven, omgaan met doodsangst), het motief van de vrijheid, de medische imperatief van de arts. Dit om in een later stadium rondom deze onderwerpen naar buiten te treden.

Belangrijk blijft dat de vernieuwde website up to date gehouden wordt. Steeds meer mensen weten deze te vinden.

- Een artikel van de bekende antroposofische arts Madeleen Winkler wordt veel bezocht.
- 'Zorg in de laatste levensfase', een brochure van Plegan Opleidingen over palliatieve zorg gezien vanuit de mogelijkheden van verpleegkundigen en therapeuten, kan via onze website worden gedownload. De brochure bevat allerlei tips om ook als naaste een stervende liefdevol nabij te kunnen zijn.
- Meerdere nieuw uitgekomen boeken kregen op de website nieuwswaarde door een eigen boekbespreking.

EXTERNE CONTACTEN

- Wederzijds onderhoudt contact met het bestuur van de AViN (Antroposofische vereniging in Nederland), met de Medische sectie van de AViN en met De Christengemeenschap. Contacten verlopen momenteel vooral op persoonlijk niveau en rondom bepaalde projecten. Het streven is om dit meer structureel op bestuursniveau te laten verlopen. Dit blijft een aandachtspunt voor het bestuur van Wederzijds voor de komende jaren. Een van de bestuursleden van Wederzijds verzorgde een zeer goed bezochte scholingsavond van de plaatselijke vestiging van het Leger des Heils, over sociale en pastorale begeleiding in de laatste levensfase.
- De Nieuwsbrief van Wederzijds is o.m. aan de secretariaten van zowel de Christengemeenschap als de Antroposofische Vereniging in Nederland gestuurd. Van daaruit wordt hij weer verder verspreid aan contactpersonen in de regio's en de gemeenten.
- Voor nieuwe publicaties op de website naar aanleiding van het boek 'Het maakt uit hoe je sterft' is ook op persoonlijk niveau intensief samengewerkt met antroposofische artsen en met geestelijken van de Christengemeenschap.
- Wederzijds werkt al jaren samen met stichting Agora in Bunnik, onafhankelijk landelijk kenniscentrum en ondersteuningspunt voor palliatieve zorg. Wederzijds is stakeholder bij het initiatief 'Van betekenis tot het einde'. Het doel hiervan is een cultuuromslag te bewerkstelligen in de manier waarop er vanuit de samenleving en de politiek naar de oudere mens en het ouder worden wordt gekeken. In het manifest wordt gepleit voor een andere kijk op de laatste levensfase, waarbij meer wordt uitgegaan van waarden als vertrouwen, betrokkenheid en wederkerigheid. Belangrijk hulpmiddel daarbij is de website van 'Van betekenis tot het einde': www.ikwilmetjepraten.nu
- In de loop van 2022 ontstond een nieuwe samenwerking met Antroposana, een vereniging van mensen die kiezen voor antroposofische gezondheidszorg met ± 4000 leden. Wanneer het nieuwe boek over stoppen met eten en drinken in verhouding tot euthanasie klaar is, voorjaar 2024, zullen Wederzijds en Antroposana samen een symposium organiseren.
- Samenwerking bestaat met het Landelijk Expertisecentrum Sterven, opgericht in 2016. Zo is over en weer een bespreking van een publicatie op de beide websites geplaatst. Er vond op bestuursniveau overleg plaats over hoe mee te doen met het maatschappelijk debat over het wetsontwerp rondom 'Voltooid leven'. Het samenwerken met deze stichting verder uitbreiden is een voornemen van het bestuur voor 2023.

- In Zwitserland heeft de 'Arbeitsgemeinschaft Sterbekultur' in 2012 het 'Projekt Sterbekultur' opgezet. Op verschillende plaatsen in Nederland zijn hieruit voorlees-groepen voor gestorvenen ontstaan.
Van de verdere ontwikkelingen bij de Arbeitsgemeinschaft Sterbekultur houdt de organisatie de stichting op de hoogte. Omgekeerd blijft ook contact vanuit Wederzijds belangrijk, bijvoorbeeld via de Nieuwsbrief. Doel: elkaar over en weer inspireren en op de hoogte houden van initiatieven. Eind 2021 hebben de organisatoren van het eerste uur hun post verlaten, vanuit Wederzijds is in 2022 met de nieuwe dragende mensen contact gezocht. Uitwisseling rondom de Gesprekscafé's over leven en sterven in Zürich gaf een bredere kijk op het opzetten van deze initiatieven in Nederland.
- Stichting Wederzijds staat vermeld in de Uitvaart-Adressengids en op de website van Antrovista.
- Met stichting De Heraut bestaat contact, activiteiten van Hans Stolp die samenhangen met de thema's van Wederzijds komen in de agenda op onze website te staan.
- Er bestaat contact met het 'Bezinningshuis' in Den Dolder, een plek waar mensen zich op hun levenseinde kunnen bezinnen en waar cursussen e.d. kunnen worden georganiseerd. In 2020 is onder auspiciën van Het Bezinningshuis onderzoek van ZonMW gestart gestart: 'In gesprek met de burger'. Het was erop gericht te onderzoeken hoe bewustwording van en kennis over palliatieve zorg vergroot kan worden via informatiebijeenkomsten, in het kader van het vergroten van 'de eigen regie' van patiënten en hun familieleden. Het project vond zijn afronding in 2022, met een hele reeks goed bezochte gesprekken met burgers over met name palliatieve zorg. Bij dit onderzoek was ook een bestuurslid van Wederzijds betrokken.

PUBLICITEIT

In 2022 is in totaal drie keer aan ruim duizend belangstellenden de Nieuwsbrief verstuurd (grotendeels digitaal, enkele donateurs en enkele antroposofische instellingen krijgen op verzoek de Nieuwsbrief per post). In het verslagjaar is de Nieuwsbrief ook digitaal verzonden aan een aantal antroposofische instellingen in de gezondheidszorg.

Wederzijds heeft een eigen LinkedIn-account, waarop actuele zaken rond de thema's waarvoor Wederzijds zich inzet worden gepubliceerd voor een snel groeiende groep volgers. Een van de bestuursleden houdt dit account bij, andere bestuursleden sturen relevante informatie aan hem door.

WEBSITE

- De website van Wederzijds is in de loop van 2022 grondig vernieuwd. Vooral de opbouw van de site is daardoor overzichtelijk geworden, er is ook een zoekfunctie toegevoegd. De website wordt goed bezocht, er worden vragen gesteld, soms wordt advies gevraagd in persoonlijke situaties. De vormgeving is vernieuwd.
- Bestuursleden en anderen zorgen voor het op de website vermelden van relevante bijeenkomsten, zoals aankondigingen van lezingen, workshops, gedenkstonden voor gestorvenen, gemeente-avonden e.d. in heel Nederland.
- Nieuwe boeken kregen aandacht door een boekbespreking.
- Er worden links geplaatst naar actuele publicaties in kranten en tijdschriften, naar Youtube-filmpjes e.d.
- Bij alle aspecten van de website wordt de wetgeving rond de privacy (AVG), die eind mei 2018 in werking trad, meegenomen.
- Het steeds actueel houden van de website is een belangrijk aandachtspunt.
- Verantwoording t.b.v. de ANBI-status is sinds 2013 in orde.

FINANCIEEL OVERZICHT BOEKJAAR 2022

INKOMSTEN:

We hebben in 2022 meer donaties ontvangen doordat we hebben gewerkt aan meer zichtbaarheid en actief hebben gevraagd in bijvoorbeeld de nieuwsbrief voor donaties.

Een deel van de inkomsten voor de cursus verzorging in de laatste levensfase in Januari 2023 zijn ontvangen in december en geboekt onder "Ontvangen bijdragen tbv 2023"

Er zijn dit jaar geen fondsen aangevraagd.

De cursus Verzorging in de palliatieve fase is niet doorgegaan

De themadag; medicalisering rond het levenseinde en STED heeft niet plaatsgevonden

KOSTEN:

De kosten voor de publicatie (€ 876) van de handout van deze scholingsdag 'Meerdere wegen bij het levenseinde – zoektocht naar inzichten' zijn iets hoger uitgekomen dan de inkomsten (€ 829).

De kosten voor website en algemene PR zijn wat hoger uitgekomen omdat we hebben besloten een jaarlijkse advertentie op Antrovista te plaatsen. (kosten € 245)

PR activiteiten; er zijn geen extra kosten gemaakt voor de activiteiten zoals workshops en gesprekscafés.

Sprekers honoraria en reiskosten: er hebben geen activiteiten plaatsgevonden met betaalde sprekers

RESULTAAT:

Het resultaat geeft een vertekend beeld weer aangezien er inkomsten zijn ontvangen tbv 2023. Het daadwerkelijke resultaat van 2023 is zichtbaar in het eigen vermogen op de balans.

Die is gedaald met € 1270,-

Financieel jaarverslag 2022 – Stichting Wederzijds

Inkomsten	Credit	Begroot	Werkelijk
Donaties		€ 900	€ 1.442
Publicaties		€ 800	€ 829
Fondsen		€ 0	
Activiteiten			
– cursus Verzorging in de palliatieve fase		€ 400	
– themadag medicalisering levenseinde en STED		€ 2.400	
Ontvangen bijdragen tbv 2023			€ 269

Inkomsten totaal		€ 4.500	€ 2.541
-------------------------	--	----------------	----------------

Kosten	Debet	Begroot	Werkelijk
Bestuurskosten			
Kantoorkosten		€ 150	
Boekhouding en bankkosten		€ 150	€ 176
Website en PR algemeen		€ 1.500	€ 1.741
Vergaderkosten		€ 50	
Reiskosten bestuur		€ 100	
Overige bestuurskosten		€ 0	€ 40
Activiteiten			
Themadag		€ 1.000	
Workshops		€ 400	€ 298
PR activiteiten		€ 400	
Sprekers honoraria		€ 300	
Reiskosten overig		€ 50	
Klank- en Onderzoeksgroep		€ 420	€ 410
Overige activiteiten		€ 0	
Publicaties			
Kosten publicaties		€ 1.000	€ 876

Uitgaven totaal		€ 5.520	€ 3.540
------------------------	--	----------------	----------------

	Begroot	Werkelijk
--	---------	-----------

Totaal inkomsten	€ 4.500	€ 2.541
Totaal uitgaven	€ 5.520	€ 3.540

Resultaat	€ - 1.020	€ - 1.000 *
------------------	------------------	--------------------

*) alle bedragen zijn afgerond op euro's

Balans Stichting Wederzijds

Balans Stichting Wederzijds per 31 december 2021

<i>Debet</i>		<i>Credit</i>	
	Bedrag		Bedrag
Bank	€ 9.776	Eigen vermogen	€ 9.737
Debiteuren	€ 0	Crediteuren	€ 39
Kas	€ 0		
	€ 9.776		€ 9.776

Balans Stichting Wederzijds per 31 december 2022

<i>Debet</i>		<i>Credit</i>	
	Bedrag		Bedrag
Bank	€ 8.777	Eigen vermogen	€ 8.467
Debiteuren	€ 0	Crediteuren	€ 40
Kas	€ 0	Vooruit ontvangen bedragen	€ 269
	€ 8.777		€ 8.777

ACTIVITEITENPLAN 2023

- Bespreekbaar maken van het eigen leven en sterven. Daartoe inhoudelijke ondersteuning en uitwisseling van expertise bieden bij het opzetten van meer ‘gesprekscafé’s over leven en sterven’ in de regio’s, in de vorm van intervisie. Doel: vormen van een netwerk van gesprekscafé’s op veel meer plaatsen in het land.
Daarnaast organiseert Wederzijds zelf ook twee keer drie gespreksavonden in Zeist, in mei en in september.
- Voorbereiden van een of meer publicaties over stoppen met eten en drinken in relatie tot euthanasie en natuurlijk sterven.
- In samenwerking met Antroposana voorbereiden van een symposium, voorjaar 2024, bij de verschijning van het hier boven besproken boek. Daarbij wordt uitgegaan van ±500 deelnemers.
- Rond het thema ‘medicalisering van het levenseinde’ informatie verzamelen en beleid ontwikkelen, samen met de Onderzoeksgroep van Wederzijds. Doel: patiënten bijstaan in het bewustzijn ontwikkelen voor het maken van eigen keuze(s) rond medicatie-gebruik en behandelingen. Daarnaast ook: aan verzorgenden manieren van waarnemen aanreiken om rond het levenseinde minder medicamenteus, meer vanuit mede-menselijkheid en presentie te kunnen ondersteunen. Daarbij het inzetten van specifieke antroposofische complementaire zorg onder de aandacht brengen.
- Meedenken met en reageren op het maatschappelijke debat over de problematiek van mensen die denken klaar te zijn met hun leven (zog. ‘voltooid leven’).
- Ontwikkelen van een adviesfunctie bij het begeleiden van zorgmedewerkers, wanneer bewoners van een instelling komen te overlijden.
- Voortgang PR-beleid: streven naar meer bekendheid in de samenleving en bij verwante organisaties van stichting Wederzijds. Middelen hiertoe:
  - publiciteit rond evenementen als de voorgenomen workshops
  - uitgave Nieuwsbrief in voor – en najaar
  - voortdurend actualiseren van de website
- Samenwerking intensiveren met organisaties als Antroposana, Agora, de AVIN en de Medische Sectie, de Christengemeenschap, het Landelijk Expertisecentrum Sterven, de Heraut, het Bezinningshuis, het NPV, Reliëf, plaatselijke hospices.